

FOIȘOARA

TELEGRAFULUI ROMAN.

Nr. 17.

Sibiu, 21 August 1877.

Anul II.

Apare la doue săptămâni. Corespondențele să se adreseze la redacțiunea Telegr. român cu adausul „pentru Foișoară“.

Trecutul și actualitatea.

(Schită din viața noastră bisericească).

(Urmare).

În rezoluțiunea aceasta împăratească se vede clar și lămurit intențiunea regimului de a asigura romano-catolicilor în Transilvania preponderanță și prin aceasta a atrage mai cu înlesnire pre Români la unire, făcându-i părtași de acele drepturi cu romano-catolicii.

Pentru realizarea unirei, care de abia se inițiasse prin aclamațiunea a cător-va protopopi și preoți adunați la metropolitul în Alba-Iulia, și mai ales spre a câștiga și din popor pentru unire, la întrepunerile primatului Ungariei Kolonics, împăratul Leopold a dat în 19 Martie 1701 un statut din 15 puncte de următorul cuprins *).

Articolul I. reînsoește bisericilor și persoanelor bisericesci ale Românilor uniți imunitățile de mainainte, confirmă de nou pri-

*) În original: „Nos Leopoldus etc. Memoriae commendamus tenore Praesentium significantes quibus epedit Universis, Quod considerantibus nobis quibus potissimum adminiculis Religio-Catholica a tot retroactis Annorum Saeculis ad haec usque tempora inter Genus humanum non solum propagata, sed et confirmata extiterit, verum etiam per Universa orbis totius, etiam inter Infideles Regna in tantum, et tam late patentem sui splendorem excreverit, inter alia Divinae Providentiae subsidia ex eo factum esse animadvertimus. Quod nimirum Principes pii ipsiusque Religionis studiosi et amantes, in cultu Divini numinis propagando, Ecclesiasticaque disciplina conservanda, ornanda, et ad seram aetatem transmittenda, plurimum semper momenti attulissent proficuaeque, ac salutaris operae impendissent. Hinc est quod Nos quoque Divina benignitate Reipublicae Christianae Praesidentes Eosdem sicut in aliis optimo Principe dignissimis virtutibus ita etiam hac in parte libenter imitamur, nihilque magis in votis habemus, quam ut cultus Divinus, Religioque Catholica augeatur, foveatur et conservetur, per cultus namque Divini promotionem Regna stabiliri felicesque rerum progressus impetrari victoriasque, et triumphos reportari,

vilegiile, libertățile și prerogativele date de antecesorii împăratului.

Art. II. Bisericile și preoții uniți să fie scutiți de toate contribuțiunile personale, dări, vamă și decimă, ca și alți nobili din patrie.

Art. III. Nu numai persoanele bisericesci, dar și laicii și persoanele de rând ale poporului, cari au făcut trecerea la unire să se numere între romano-catolici și să nu fie numai tolerați, dar ca fii adevărați ai patriei, să aibă aceleași drepturi și aceleași beneficii, cari le dă legea pentru romano-catolici.

Nimănui din ori ce stare sau diregătorie să nu i fie iertat a i conturba în oare-care mod dreptul acesta, sau a tracta pre preoți ca pre sclavi sau a cere dar dela ei.

Art. IV. Catechismele de mainainte să se ia dela cei ce primesc unirea și să li se dea altele noue, cari se corespundă unirei.

manifeste etiam propria experientia Nostra sufficientes advertimus dum numerosas, Deopropitio, de Naturali Christiani nominis hoste Turca, his retroactis Annis, reportatas victorias, gloriosis et victricibus Armis nostris recumperata, et Turcis erepta Praesidia, ipsamque Regni Nostri Hungariae Metropolim, et sedem Regalem Budam, saepius licet antehac irritum tamen conatu, oppugnatam, per Nos tamen cum adiutorio Divino feliciter expugnatam, propulsatamque foedam Ottomanicam perfidiam et totum ferme Hungariae Regnum, prout et Transylvaniae Provinciam a jugo Turcico eliberatam, et postliminio quasi avitae libertati assertam esse experti sumus. Quae omnia soli Divinae Benedictioni piisque Religiosorum Ecclesiasticorum iram divinae Maiestatis placantium suffragiis, et precibus adscribimus, et annumeramus. Ac proinde tum vero pro solita Nostra in Deum pietate ac continuo rerum omnium, quaecunque in majorem antelati cultus Divini propagationem atque Boni publicae conservationem, et augmentum cedere possunt, pro viribus promovendarum Studio, ac Zelo, uti etiam pro peculiari Nostro Caesareo Regno, quo erga Nationem Valachicam ducimur affectu, Insuper etiam benigne animo sumere volentes, Quod cum

Art. V. Pentru a delătura inconvenientele, cari din cauza ignoranței episcopului unit și a

Immunitas Ecclesiastica, qua Ecclesiae, Ecclesiasticaeque Personae, ac res ipsarum gaudent, Jure pariter Divino, ac humano singulariter in Apostolico Regno Nostro Hungariae Regnis, Provinciisque Eidem adjunctis, et annexis, gratiosis Divorum Regnum, Praedecessorum videlicet Nostrorum, beatae recordationis, Privilegiis, Regnique Constitutionibus sancita sit, eamque a Caesareo Regia Maiestate Nostra (utpote, qui specialem inter Reges Christianos, Praerogativam obtinemus Regis Apostolici) asseri, defendique condeceat, iustum videri ut quos eadem Fides, et charitas in eiusdem S. Ecclesiae Catholicae Unitate conjunctis, Eiusdem S. Matris obedientes Filios eodem in gremio fovet, eodem denique sub capite, eiusdem quoque corporis commembra vivificat exindeque Divini, atque humani favoris pariter reddit capaces, Jure suo non destituantur. Cum autem Nobis pro certo relatum sit, Gentem Valachorum Graecorumque et Ruthenorum, quae hactenus Schismatis labe laborabat, aspirante divino Numine cooperante possissimum Fidelis Nostri Nobis Sincerae atque intime dilecti Reverendissimi in Christo Patris, ac domini Leopoldi S. R. Ecclesiae Cardinalis et S. Romani Imperii Comitis a Callonich Archi-Episcopi Strigoniensis, aliorumque virorum Apostolicorum Zelo, in variis Regnorum Nostrorum, et signanter in Transylvania Partibusque eidem adiunctis coepisse ad Unionem, et Gremium S. Romanae Ecclesiae redire, omniaque ea admittere, quae S. Mater Ecclesia Romano Catholica admittit, profitetur, credit, ne nominanter quidem Puncta subsequeantia, in quibus petissimum hactenus dissenserat.

Primo. Romanum Pontificem esse caput totius per orbem diffusae Ecclesiae. Secundo. Panem azymum sufficientem esse Materiam Coenae Dominicae. Tertio. Praeter Coelum, sedem Beatorum, et Infernum, Carcerem damnatorum, tertium dari locum, in quo animae nondum expiatae detinentur, et purificantur. Quarto. Spiritum Sanctum Tertiam in Trinitate Personam, a Patre Filioque procedere.

Articulus 1-mus. Nos igitur zelanti Regis Apostolici muneri respondere volentes, ex Autoritatis Nostrae Regiae plenitudine per Praesentes declarare volumus, Quatenus Graeci Ritus S. Romanae Ecclesiae Unitorum, tum Ecclesiae ipsae, tum Ecclesiasticae Personae, tum earum res in praecata Transylvaniae Provincia Partibusque eidem annexis, eadem prorsus immunitate Ecclesiastica gaudere debeant, qua Ecclesiae Ecclesiasticaeque Personae, ac Res Romanae Ecclesiae Latini Ritus, ex S. Canonum proscripto, et Terrenorum Principum consensu, Indultis, et Privilegiis effective perfui gaudereque dignoscuntur. Universa etiam, et singula Privilegia, Immunitates, et Praerogativas, a Divis quondam Hungariae, et Transylvaniae Regibus, et Principibus felicis nimirum recordationis Antecessoribus Nostris Clementer eisdem concessa et elargita in omnibus eorundem Punctis, Clausulis, et Articulis, ac-

preoțimeii de rënd in trebile dreptului canonic pot să urmeze, împëraturul dimpreună cu archi-

ceptamus approbamus, et ratificamus, consensumque Nostrum Regium, pariter et Assensum praebamus, et impertimur.

Articulus 2-dus. Ac nihilominus pro ulteriori Nostra erga eosdem declaranda benignitate, ac Clementia, ab omni Personalis Contributionis, respectu duntaxat Canonum ad Ecclesias Spectantium onere, et praeterea cuiusvis Nauli, aut Telonij pensione, veluti alios Nobilitari praerogativa gaudentes a quarumcunque decimarum a Terris Ecclesiasticis, qua talibus praestationibus, eximendos, et immunitandos esse decrevimus.

Articulus 3-ius. Quinimo Clementer annuimus ut quicumque etiam Saeculares, et Plebeae conditionis homines toties mentionatae Sacro Sancte Ecclesiae se se, secundum normam a Theologo proscribendam univerrint, immediate Statui Catholico annumerentur, sicque inter status computantur capacesque Legum Patriarum, ac Universorum Beneficiorum, non ut hactenus solum tolerati, sed ad instar reliquorum Patriae Filiorum reddantur, Cuius intuitu nos etiam ulterius sub gravi indignatione Nostra Regia Clementer serio firmiterque mandamus, quatenus a modo imposterum nulluscuiuscunque Status autoritatis, Dignitatis, et Praerogativae, Praeementiaequae fuerit praedecaratae huic Graeci Ritus Unionis immunitati Ecclesiasticae, aperte vel occulte ullo sub praetextu, vel etiam praetensi usus, vel consuetudinis, sub velamine, audeat contraire, nec Sacerdotes Romanae Ecclesiae Unidos Jobbagionum more tractare, ad robotas, labores, et colonicales praestationes etiam sub Honorarii Titulo cogere, Honoraria ab iisdem (ut hactenus factum fuisset) exigere, eosdemque incarcerare multo minus ob dictam Unionem persequi loco, beneficio Terrarum possessione aut Parochia amovere proesumant.

Articulus 4-tus. Ita tamen, ut Cathechismi eorundem veluti in fundamentalibus, et essentialibus vitiati ab omnibus, prae quorum manibus existerent, repetantur, et alii praemissae unioni conformes, imprimantur, et per omnes distribuantur.

Articulus 5-tus. Deinde, siquidem ob ignorantiam Jurium Canonicorum plurimi errores, et ingentia scandala, tam per ipsum fors Episcopum et Popas fuisse patrati, et commissa, ad praecavendas itaque similes disconvenientias, certus quidam, animi dotibus ornatus Jurisque Canonici prudentia praeditus, rerumque gendarum dexteritate clarus, per Nos, aut Dilectionem Nostram moderum scilicet Archi-Episcopum Strigoniensem vel successores Ejusdem, quocitius declarabitur et demandabitur Theologus, qui velut causarum generalis Auditor, similibus inconvenientiis serio invigilabit, nec patietur ipsam Synodum, cui semper interesse debet Episcopum, aut Popas, Jurisdictionis eorundem concreditos a tramite Juris Canonici Praeceptisque Ecclesiae deviare, deinde Idem Episcopus Ritus Graeci directe antelato Archi-Episcopo Strigoniensi, tanquam Singu-

episcopul Strigonului aşeadă lângă episcopul unit ca *causarum generalis auditor* pre un *teolog*

lari Patrono eorundem cum toto Clero Principalem habebit dependentiam.

Articulus 6-tus. Porro pro avertenda suspicione nullam cum Principe Valachiae, vel vero Patriarcha ullo, aut Aatholicis habere praesumat Correspondiam, sic ferente tamen necessitate in particularibus suis, et non Nationis, aut Religionis negotiis, Literis prius Theologo exhibitis scribere possit.

Articulus 7-mus. Tandem numerus Poparum supra necessarium, in pro ejudicium Dominorum Terrestrium non augeatur. Bigami, et qui necdum 25-tum attigerunt annum non ordinentur, Episcopus a Popis, nonnisi unum florenum annum, eidem Privilegialiter concessum accipiat, in Visitationibus cum Popis despotice non agat, sine scitu Theologi non mulctet, et si quospiam, sic ferente de merito mulctaverit, ejusdem mulctae medietas, Episcopo cedat altera vero in necessitates Ecclesiarum convertatur, nec licebit eidem Episcopo sine scitu Theologi aliquem excommunicare, multo minus divortiare praeterea nullum in suo obsequio intertenebit, nisi Unitum Valachum aut Catholicum, ipsiusque cognati Praesentes, et futuri, in Popas nihil Jurisdictionis exercere praesumant. Libri antequam inprimantur, per Theologum revideantur, consequenterque unitae Professioni contrarii tollantur.

Articulus 8-vus. Et ut Uitorum Filii majus incrementum scientiae valeant haurire, desideramus, ut Albae, Hatzeg et Fogaras, oppidis scilicet in praeattracta Transylvania existentibus, Scholas instituant, et ut Tempa, ubi plures fuerint Valachi valeant erigere, annuimus.

Articulus 9-nus. Praeterea Episcopus Archidiaconos et Popas, sine palpabili et evidenti Causa aut praeter scitum et voluntatem Sinodi non mulctet neque mutet minus vero eos apud Forum Saeculare, in causis Spiritualibus accuset, sed si quid praetensionis, vel querimoniae adversus eos habuerit mediante Theologo ad Dilectionem Nostram modernum scilicet Dominum Archi-Episcopum vel successores ejusdem deferat.

Articulus 10-mus. Adulti et maturioris aetatis non tantum in Paschate, qui etiam extra tempus Paschatis possint Sacramentis uti. Pro Baptismo autem Communione, et Viatico nulla stola Popis ex obligatione solvatur, Pro Copulationibus demum, Introductionibus, et sepulturis, a Sinodo semel pro semper moderata Taxa instituenda erit. Proventus per Saeculares oeconomos percipiantur, percepti Ecclesiarum Proventus cum scitu Episcopi erogentur Rationes vero de Perceptis, et erogatis ab oeconomis Saecularibus coram Sinodo exigantur.

Articulus 11-mus. Quippe nec hoc praeternitendum esse censetur, ut qui supradictis Privilegiis gaudere voluerint, Unionis cum Catholica Romana Ecclesia Professionem coram Episcopo, et Theologo faciant nec etiam satisest ad Unionem, ut quis Religionis ali-

catholic vrednic, studiat și practic. Acesta in sinod, unde va lua parte totdeuna, să feriască

cujus in Transylvania Receptae protectionem acceptare, seque pro illa declarare velit, nisi enim ea omnia credat ac profiteatur, quae Religio illa profitetur, et credit cui se unire velle dicunt, Privilegiis Immunitatibus, et Exemptionibus gaudere minime poterunt, Cum autem Graeci Ritus Valachi nec Lyturgiam suam, nec jejunia, nec signum S. Crucis, nec deiparae Virginis, et sanctorum cultum, nec Fidem in sanctissimam Trinitatem, deserturi sint, certum est nec Reformatae, nec Lutheranae, nec Unitariae Religionis unire se possunt, si quidem aliud esset secum aliqua unire Religione et aliud Religionis protectionem assumere.

Articulus 12-mus. Si quidem Maiestati Nostrae tanquam Regi Apostolico, Summoque Ecclesiarum Patrono Collatio universorum Beneficiorum, tam in Provincia Transylvaniae, quam et Partibus eidem annexis, ex vi Praerogativae Regis Apostolici, optimo jure competeret. Proinde modernis, et futuris temporibus in futuraque Vacantia tres Personas pro Dignitate Episcopali aptas et idoneas Nostrae Majestati Regiae proponant, et quem eligere, et denominare dignabimur ille si Episcopali Dignitate Graeci Ritus prout et alii Ecclesiastici Majoribus officiis, gaudere voluerint, Collationes seu Donationes per Cancellariam Nostram Aulico-Transylvanicam expediendas a nemine sed a nobis impetrabunt, ab aliis vero impetrata Praesentium per vigorem nullius tenebuntur esse vigoris.

Articulus 13-ius. Et ut haec Universa et singula deducantur in effectum, toties mentionatus Episcopus cum Theologo non solum omnem diligentiam, et sedulitatem adhibebunt, sed ipsi etiam veluti reliquiis Praesidentes, aedificationi omnimode studeant, Jurisdictioni eorundem concreditos in bonis, et honestis moribus, uti Personas decet Ecclesiasticas conservent, ut exemplo ipsorum ipsa quoque Plebs ad bonos mores amplectendos quodam modo provocentur.

Articulus 14-tus. Quod quidem Universis Fidelibus nostris, Praelatis Magnatibus et Nobilibus, tam Ecclesiasticis quam Saeculari Fori Iudicibus, et Iustitiariis, cunctis denique, praedictorum, ut et Transylvaniae Statibus et ordinibus, Gubernioque Nostro Regio, Supremis Comitibus, Capitaneis, Iudicibus, Regiis, Civitatum, et sedium saxonicalium, Magistris civium, aliisque quibuscunque officialibus Bellicis, ubicunque locorum existentibus, et exstituris, hisce praecepimus, et mandamus, ut si toties mentionati Graeci Ritus Uniti in praedecarata Immunitate, sese laesos apud vos questi fuerint vestrumque auxilium et opem imploraverint, eisdem assistere, ac eosdem contra huius Privilegii impetitores tueri, protegere, ac defendere debeatis.

Articulus 15-tus. Quae tandem praemissa omnia, et singula iuxta illa, Praesens etiam Caesareo Regium Diploma, Mandatumque Nostrum benignissime volumus per supremos, et vice Comites, ac Iudices Nobilium, in Universis Comitatus Transylvaniae, sedibusque sicu-

pre episcop și pre preoții de rënd de rătăciri în lucrurile bisericesci și în dreptul canonic. Episcopul unit cu întreg clerul era de-adreptul supus episcopului din Strigon ¹⁾).

Art. VI. Pentru delăturarea ori-cărui prepus, episcopul să nu întrețină nici o corespondență cu principele României sau cu vre-un patriarh de ai acatolicilor; numai în trebi private de mare necesitate i se iartă aceasta pe lângă previa cunoștință și incuviințare a *teologului* ²⁾).

Art. VII. Să nu se măriască numărul preoților fără trebuință, ca să nu se cauzeze domnilor de pământ pagube. Tacsele stolare precum și pedepsele se statoresc și nu se pot

licis, pariter et saxonis per supremos Capitaneos, et Regios Iudices, in quibus Graeci Ritus uniti degunt tempore Congregationis Comitatum, aut sedium publicari ut ad omnium quorum oportet, notitiam valeat pervenire, si vero quipiam ausu temerario his omnibus in toto, vel in parte reluctantes apparerent, relationem nobis superinde facere debeatis, quatenus si opus fuerit, tam evidendi malo severiori etiam manu medela tempestive adhibeatur. Secus itaque nullus Fidelium Nostrorum facere praesumat, Iubemus praeterea, ut harum Transumptis, sive scriptis, sive impressis manu alicuius in Autoritate Ecclesiastica constituti, eadem prorsus Fides tribuatur ac si haec ipsa in originali exhibita fuissent.

In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam Praesens Diploma Iurium Antelatorum Episcopi, Populorum ac Valachiae Nationis futura pro cautela necessarium, sub sigilo Nostro pendenti Aulico et authentico extradandum duximus, et concendendum.

Datum in Archi Ducali Civitate Nostra Viennae Austriae 19-na Mensis Martii, Anno Domini 1701, Regnorum Nostrorum Romani 43, Hungarici 46, Bohemici vero 45.

Leopoldus.

Comes *Samuel Kalnoki*
Ioannes Fiatth.

(Veđi I. Fiedler, Union der Wallachen 1858. Abschrift im k. k. Hausarchive.)

¹⁾ Cum se potrivește cu acest punct o metropolie unită, pre care redacțiunea „Gazetei Transilvaniei“ în Nro 42 din a. c. o numește per eminentiam „metropolie română!“ Fie sigur dl redactor al „Gazetei“, că dnul episcop unit al Oradiei-mari, I. Oltean, când la banchetul jubilar a ținut toast pentru primatele arhiepiscop catolic din Strigon și nu pentru metropolitul din Blaj, s'a arătat mai bun cunoșcător de istorie.

²⁾ Causa acestei precauțe a fost: 1. că în anul 1698, când esarchul Ungrovlachiei a sfințit pe Atanasie de mitropolit, Patriarhul din Ierusalim Dositeiu, care se afla tocmai pe atunci în București, înțelegând de aplecarea lui Atanasie spre apostasie, l'a întărit în cre-

efectului fără știrea *teologului*. Cărțile de asemenea se controlează prin *teologul* și, tot ce este în ele în contra *unirei*, se delătură.

Art. VIII. În Alba-Iulia, Hațeg și Făgăraș se înființază scoale pentru uniți și în tot locul unde Românii sunt în număr mai mare se fac și biserici unite.

Art. IX. Nici episcopului, nici protopopilor, nici preoților nu este iertat a pedepsi sau a strămuta pre cine-va fără cauză adevărată și fără consensul sinodului; tot așa de puțin este iertat a recurge în trebi bisericesci la forurile civile, ci toate părerile trebuie trimise prin mijlocirea *teologului* la arhiepiscopul din Strigon.

Art. X. Concrede administrațiunea averei bisericesci persoanelor bisericesci, sinodului și episcopului.

Art. XI. Pentru a se face părtaș de drepțurile, ce le da unirea, nu este de ajuns a se declara cine-va simplu pentru *unire*, ci trebuie mai ăntei să mărturisască simbolul credinței apusene înaintea episcopului și a teologului.

Art. XII. Pre episcop îl denumesc impăratul dintre trei candidați, cari se propun și expedițiunea se face prin cancelaria de curte.

Art. XIII. Episcopul și teologul vor purta grije ca acest statut să se eșecute întocmai; de asemenea vor priveghia asupra bunei purtări a preoției.

Art. XIV. Autoritățile civile și militare se protejeze și apere pre *uniți*, dacă se vor plânge pentru vătămarea imunităților lor.

Art. XV. Diploma împărătească, în care s'a dat acest statut, să se publice în țara întreagă.

Din aceste 15 puncte se vede, că episcopul unit era numai o figură și un instrument orb în mâinile arhiepiscopului din Strigon, care prin un teolog jezuit dat episcopului alăturea diregea toate pentru a atrage pre Români la *unire*. Abstrăgând dela umilirea, la care se degradase episcopul *unit*, între mijloacele alese vedem sub Art. VI., că era și izolarea episcopului de lumea ortodocsă. Aceste mijloace caracterisează pe deplin încercările forțate spre unire.

(Va urma).

dință cu un jurământ special, se înțelege fără rezultat; 2. că în 13 Iunie 1700, Ioan Constantin Basarab, principele României, dăruise lui Atanasie odoare arhiepiscop și metropoliei române greco-orientale din Alba-Iulia moșia Marișeni în județul Argeșului — se înțelege cu scop ca mângăind pre metropolitul Atanasie să'l rețină dela apostasie.

Despre sistemul etimologic.

Dl. Cipariu, capul etimologiștilor români din Transilvania și Ungaria, zice ¹⁾: „Greutatea ortografiei romanesce cu litere latine, este necontestată, și provine dein două cauze: dein neajunsulu alfabetului latinu, și dein varietatea dialecteloru.“ Din aceste două cauze, cea d'ântei, adecă „neajunsul alfabetului latin“ se pare a avè la dl. Cipariu cam puțină însemnătate, dacã aprețuim bine sistemul etimologic, pe care îl susține. Aflãm d. e. in alfabetul latin litera z, totuși dl. Cipariu scrie: *jace, dice*...; avem in alfabetul latin litera i, totuși dl. Cipariu scrie: *bene, mene, prende*... și așa mai departe. Tare ne temem deci că, chiar aflându-se in alfabetul latin și pentru sonorile noastre: z, j, w, y câte o literă corespunđătoare, dl. Cipariu tot nu le-ar întrebuița, cel puțin nu acolo, unde le pronunță *Românul*.

Cu privire la a doua cauză a greutății ortografiei romanesce cu litere latine, adecă „varietatea dialecteloru“, dl. Cipariu se exprimă astfel ²⁾: „... antaniulu postulatu pentru ortografia este statorirea unitatei limbei române, — a determină stensu, cari sunt formele genuine ale limbei, atâtu in respectulu foneticu, câtu și etimologicu, și in scriere a le urmă cu esactitate.“ Și intru adevăr, dl. Cipariu a și întreprins această operă, va se zică, dlui făcând ortografie face limbă, cu scop de „a statori unitatea limbei române.“ Dl. Cipariu d. e. ne spune că: bine, prinde, mijloc, jos, schimbă, picior, fecioară etc. etc. sunt „corupțiuni“, și trebuiesc înlocuite prin „formele genuine“: bene, prende, mediu-locu (mezloc), diosu (zos), petioru (pețor), fetiora (fețoră) etc. etc. Inse admitend chiar îndreptățirea la această confusiune de chiemări cu totul diferite, adecă a face ortografie și a face limbă: oare regulele ortografice ale sistemului ciparian scutesc cum-va limba română de acel pericol mare, ce după dl. Cipariu l'ar aduce sistemul fonetic cu sine, — pericolul de a fi frântă in atâte și atâte dialecte, perđenduși limba astfel unitatea ei?! Ce ne împedecă pe noi a scrie după chiar regulele ortografice ale dlui Cipariu, d. e. ghine sau binie in loc de bine sau bene, hieru, sieru in loc de fieru sau feru, chieptu in loc de pieptu sau peptu, ciama in loc de chiama, siapte in loc de siepte, giuru (a giurá) in loc de juru (a jurá) și eară juru imprejuru in loc de giuru impregiuru etc. etc?! ³⁾ De altă parte

și fonetiștii pot scrie: jace, zos, mezloc, scaimbare, pețor etc. etc., dacã aceste cuvinte sunt in adevăr românesce. Nu ortografia dlui Cipariu va susține unitatea limbei, ce și-a format-o, ci numai cunoscința limbei dlui Cipariu însași; tocmai precum cunoscința usului general al vorbirii adevărat române îl feresce pe fonetistul a periclitata unitatea ei!

Noi adecă susținem mai departe, că sistemul ciparian nu numai n'a statorit unitatea limbei române, ci din contră a sfășiat-o.

Pentru ca să ne convingem, că această învinovățire nu este de loc neintemeiată, avem să aruncăm numai o privire preste cărțile românesce, tipărite cu litere cirilice in cele mai diferite părți ale Daciei lui Traian, de pre timpul nemijlocit înainte a introducerii mai generale a ortografiei cu litere latine după sistemul etimologic. Eată ce zice însuși dl. Cipariu in opul său cel mai nou ⁴⁾: „Pană cându limbă romanesca se scriea cu litere cirilice, in ortografia nu eră mare diferenția. Pre la începutu variá pucinelu, inse cu incetulu alfabetulu cirilicu se regulă in asia mesura, in câtu mai nu eră urma de diferenția, și ortografi'a romana cu cirilice eră **stabile și generale** pre totu tienutulu Daciei vechie.“ După ce tot dl. Cipariu scrie într'alt loc ⁵⁾: „fundamentulu a tota ortografi'a e unitatea limbei,“ susținend dlui cu multă stăruință că, fără unitatea limbei e imposibilă unitatea ortografiei, ne vedem siliți a face conclusiunea: Prin urmare a trebuit să existe pe timpul acelei ortografii „stabile și generale“ oare-care unitate a limbei.

Adevărat, așa și este: la suflet de Român cărturar, de pe timpul ortografiei atât de fonetice cu litere ciriliane, nu i-a trecut prin minte a scrie d. e. ГИНЕ, КИЧОР, НИЛЖОК, ХЕР, sau ШЕР etc. etc., adecă după cum se vorbea poate in ținutul scriitorului respectiv, ci cu toții scrieau: БИНЕ, ПИЧОР, МИЖЛОК, ФЕР, etc. etc., adecă după usul general al vorbirii, care, zică-se ori și ce, a existat in adevăr. Diferențe ca: adecă și adică, șapte și șapte, uresce și urasce etc. etc. se află și in alte limbi scrise, ale căror unitate de sigur este mai pre sus de toată indoeala. D. e. Germăni zic și scriu: Hilfe și Hülfe, zweifach și zweiseifach, gerabe și grade (la Români: *dirept* și *drept*), fragt și frägt, fragte și frug, stand și stund, manigfach și manchfach etc. etc. Putem zice că, pe timpul cirilianelor există o unitate a limbei la

„... mai ieste nisite hieru si nu sa pôte trimete pa posita.“

⁴⁾ Cipariu, Tim., Gramatec'a limbei romane. Partea II. Sintetica. București 1877, pag. 308.

⁵⁾ Cipariu, Gramatec'a. Partea I. Analitica, pag. 147.

¹⁾ Cipariu, Tim., Gramatec'a limbei romane. Partea I. Analitica. București 1869, pag. 148.

²⁾ Cipariu, l. c. pag. 147.

³⁾ Ori și cine din noi a găsit prin scrieri private de oameni mai puțin cărturari unele ca aceste:

Românii din Dacia traiană aproape ca și la alte popoare cu literaturi vechi și mărețe, fiind marea noastră fericire, că limba română — abstragem totdeauna dela dialectul macedo-român — nu cunoaște dialecte în adevăratul înțeles științific al cuvântului, de cari alte popoare, precum Italianii, Germanii sunt prea bogate. A trebuit să vină dl. Cipariu „cu sistemul etimologic,” pentru a produce o scisiune flagrantă în usul general al vorbirii, seducând pre mulți Români a înlocui d. e. *prinde, mine, tine, sine, zace, mijloc, jumătate, jos, schimbă, picior*, etc. etc., precum toți Românii cărturari scrieau cu ciriliane, prin cuvinte ca: *prende, mene, tene, sene, jace, mediu-locu (mezloc), diumetate (zumetate) diosiu (zos), scaimba, petioru (pețor)* etc. etc., precum pe atunci suflare românească din Dacia veche nu zicea și nu scria ⁶⁾. Astăzi, este adevărat, dai chiar de Români, cari și batjocuresc limba, pronunțând cu o ridiculă afectare tocmai așa precum scriu: *prende, scaimbă, pețor, mezloc* ⁷⁾ etc. etc.: și se pare a auzi vorbindu-se o limbă pășerească, nefiind nici românească, nici lătimească nici... nici o limbă esistență sau moartă. După receptul dlui Cipariu adecă, trebuie să preparăm limba românească în modul următor: Luăm mai întâi *materialul brut* al limbei noastre, cum îl aflăm în toate părțile, pe unde se vorbește românește, culegând formele *genuine* cari, chiar de ar fi păstrate numai de o mână de Români din vre un ținut, au să înlocuiască formele „corupte,” fire-ar aceste întrebuințate chiar de majoritatea cu desăvârșire preponderantă a Românilor. Dacă „sistemul etimologic” s’ar mulțămi cu atâta, poate te-ai mai pute împăca. Dar dl. Cipariu cere mai mult: să nu fim numai, cum am zice, *statistici*, mărginindu-ne la timpul present, ci să fim și *istorici*, întrebuin-

⁶⁾ Unul dintre cei mai credincioși următori ai dlui Cipariu este dl. Silasî, profesor de limba și literatura română la universitatea din Cluj. Dl. Silasî pe de o parte scrie: *potentiosu* (adecă: *putincios*), *pretotunde* (adecă: *pretutindenea*), *Crestu* (de la a *cresta*? — Ba nu, *Christos!*), *mneorit’a* (adecă: *miorita!* Sărmane poezii populare! Unde ești, Alecsandri?), *colende* etc. etc.; pe de altă parte, dl Silasî condamnă cuvinte ca: *amarnic, zilnic*, întrebuințate și în Ardeal întocmai ca și *puternic, nemernic*... susținând în contra „Convorbirilor literare,” că acele cuvinte ar fi de categoria unor „provincialismi, cari pre langa aceea, că se audu și vorbescu numai în cutare colțisoru (*Moldova?!)* alu romanimeii, pe de asupra mai sunt de cele mai multe ori corupțiuni (!) gramaticali și strainismi.” Vezi „Transilvani’a,” fôia Asociaț. tranne. Anulu X. Nr. 15 (din 1 Augustu 1877), pag. 169.

⁷⁾ Este cunoscut, că Grecii de prin România, cari după organizația limbei lor nu sunt în stare a pronunța pe j (ж) românește, devin înaintea Românului nesce umoriști involuntari, când zic: *zos, zumetate, mizloc*...

țând și monumentele literare dela seculul al 16-lea incoace, pentru operațiunile noastre etimologice. Găsim cum-va în vre-o carte bisericească din cutare secul formele *genuine*: *vene bene*... , atunci trebuie să lăpădăm cu toții pe *vine, bine*... , ce sunt nesce „corupțiuni”; dăm în vre-un alt op dintr’un alt secul de formele: *parțile, cărțile*... , de loc trebuie scoase din limbă: *părțile, cărțile*... , și așa mai departe. Inșe, nici atâta nu ajunge după „sistemul etimologic”; căci forme *genuine* ca: *scaimba, mediu-locu (mezloc), petioru (pețor)* etc. etc. nu le-a aflat nici dl. Cipariu, eminentul istoric al limbei române, în literatura bisericească de la al 16-lea secul incoace. Vom mai descoperi poate și vre-o scriere românească din al 15, 14, 13...-lea secul! Cine știe, ce forme mult mai „*genuine*” încă ni se vor presenta apoi incet, incet! Până atunci inșe ne ajutăm cu analogia: avem *sgaibă* (scabies), *roib* (rôbius) etc., prin urmare și *scaimb* (*ex-cambium*), avem *mează-zi, mează-noapte*, prin urmare și *mezloc* (*mediu-locu*), și așa mai departe ⁸⁾.

Pedanteria unui matematic, iubitor de simetrie! Dar limba este un organism viu, ce mereu se desvoaltă după legile sale proprii și tot așa de statornice ca și acele ale naturii. Limba nu este un *mechanism*, ce ar putea fi *regulat* după placul individual a unui om, fire-ar acesta cât de învățat sau genial. Luther d. e. nu a propus Germanilor vre-o concepțiune limbistică a creierilor sei; ba el nici n’a recomandat măcar anume spre primire dialectul, ce se vorbea în partea Germaniei, unde el s’a născut și a trăit. Conform principiilor sale religioase, opuse celor susținute de biserica catolică, Luther a predicat lumii germăne, că *tot creștinul* să cetiască *insuși* biblia. Spre scopul acesta Luther a tradus biblia în *dialectul ținutului, în care petrecea*, și Germanii cu biblia lui Luther au primit și dialectul, ce ’l vorbea reformatorul

⁸⁾ Vezi Cipariu, T., Principia de limba și de scriptura. Edițiunea II. Blasiu 1866, pag. 362.

Inchipuiți-vă pe un German raționând astfel: Avem *mannigfaltig, mannigfach*... , prin urmare nu *manșer, manșerlei*... ce sunt nesce corupțiuni, ci „formele *genuine*” *manniger, mannigerlei*... Oare ce soarte ar avé un atare „etimolog” între Germani?!

„Etimologismul” n’a cruțat nici *numele propriu*. Din Blaj și Blăjan a făcut *Blasiu* (Blas) și *Blasiuanu* (Blășan), cu toate că chiar și Blăjenii zic *Blaj* și *Blăjan*. Tot așa, Cluj și Clujan s’au schimbat în *Clusiu* (Cluș) și *Clusianu* (Clușan); Sibiu a devenit *Sabiuu* sau chiar *Sabinuu*; Brânduș se înalță la *Brundusiu*, etc. etc. Și oamenii primesc botezul etimologic, deși sunt poate deja ajunși în ani. Nu ne gândim atâta la un nume, cum este *Cipariu*, care de altmintrelea este *Țipariu*: schimbări de felul acesta sunt dictate de neajunsurile sistemului ortografic ciparian. Dar, din Oltean se face *Alutan*, din Cătană *Catone*, din Schiop *Scipione* etc. etc.!

lor. Tot așa Dante Florentinul, și-a scris mărețul său op „Divina comedia“ în *dialectul florentin*, și uimiții Italiani au primit împreună cu versurile geniale și dialectul, în care aceste au fost scrise. Astfel s'a „statorit unitatea limbii“ la Germani și Italiani! Nici când și nicăiri în lume nu a vorbit un popor după prescripțiile vre-unui filolog, căci numai o colectivitate de oameni, numai o societate întreagă produce limbă. Dl. Cipariu zice: „Limba se scrie, carea se vorbește, și cumu se vorbește, — er' nu, carea nu se vorbește, seau nu s'a vorbitu și cumu nu s'a vorbitu nece una data.“⁹⁾ Nu înțelegem de ce dl. Cipariu adaugă de odată „limba, carea nu s'a vorbit și cumu nu s'a vorbitu nece una data,“ după ce în propoziția dăntei susține numai „limba, carea se vorbește, și cumu se vorbește.“ Dar în sfârșit fie ori și cum: Limba dlui Cipariu, așa precum ni se prezintă ea în întregul ei, nu se vorbește și nu s'a vorbit nicăiri și nici când. Un mosaic ca acesta, compus cu petri luate din diferite locuri și formate în diferite timpuri sub diferite înriurințe, poate fi chiar o operă de artă, de nu se mulțămesc cum-va a fi numai o simplă manifestațiune a plăcerii de simetrie, — viață însă n'a avut, nu are și nu va avea.

(Va urma.)

Doi periculoși inimi ai agriculturului.

(Sfârșit).

După ce am tractat despre forma esteroară a gândacului de Collorodo, despre modul său de reproducere și despre stricăciunile ce le cauzează cartofilor, să vedem, unde s'a ivit acest insect mai întâi, cum s'a răspândit de acolo mai departe și ce mijloace s'au aplicat pentru delăturarea pericolului.

Precum Phylloxera, nimicitoarea viței de vie, așa și gândacul de Collorodo, nimicitorul culturilor de cartofi, are de patrie America de nord. Această specie de gândaci a fost observată pentru întâia dată la a. 1823 în ținutul *munților stâncoși* (Rocky Mountains) în provincia Collorodo, de unde și-a luat și numele în limbajul vulgar. În sistemul științific fu introdus sub numirea de *Chrysomela decemlineata*. Mai târziu primii din partea zoologilor diferiți și numirile diferite înșirate mai sus. În cele trei decenii, ce au urmat după descoperirea lui, gândacul de Collorodo prea puțin a ocupat spiritele bărbaților practicei și bărbaților științei; căci planta, pe care s'a aflat prima dată, o specie aproape inrudită cu cartofii cultivați cu numele *Solanum rostratum*, de asemenea și

solaneele; *umbra nopții* (*Solanum nigrum*), *mă-sălarifa* (*Hyosciamus niger*), *ciuma feței* (*Datura Stramonium*) ș. a., pe cari s'a aflat gândacul de Collorodo petrecând, fiind plante selbatice, nu au nici o însemnătate pentru dezvoltarea economică a unei țări. Indată ce însă gândacul de Collorodo trecu de pe solaneele selbatice pe cartofii cultivați, atențiunea generală se îndreptă asupra lui, căci acum el amenința în mod foarte simțit bună starea economică a ținuturilor în care se ivia. Primele culturi de cartofi, periclitare prin gândacul de Collorodo, au fost cele ale provinciei Nebraska, spre nord-est de provincia Collorodo, în a. 1869. În acel an însă nu se constată cu toată siguranța, dacă în adevăr stricăciunea cartofilor a provenit dela acest insect. Constatarea cu toată siguranța despre pericolositatea gândacului de Collorodo pentru cartofi se făcu abia cu 2 ani mai târziu, adică în a. 1861, în provincia Kansas. De atunci încoace, această tristă siguranță trecu cu pași repezi în provinciile învecinate, în cari cultura cartofilor era în floare. Până în a. 1865 mărginit încă pe ținuturile Nebraska, gândacul de Collorodo apărău în acest an 100 miluri mai departe în Omaha, trecu apoi riul Mississippi, devastă culturile de cartofi din provincia Illinois, se răspândi până la a. 1870 în provinciile învecinate Ohio, Massachussets și New-York, apărău în a. 1871 în provincia Michigan, după ce trecuse preste lacul Erie și riul Detroit, și astfel călcând ținuturi tot mai îndepărtate, el a ocupat astăzi mai întreg teritoriul imens al Americii de nord, dintre Rocky Mountains și țărmul mării atlantice. Facultatea de a sbura, puțința, constatată prin experiment, de a trăi timp foarte îndelungat fără nutrimânt, bucăți de lemn și frunze ce innoată pe ape, vânturi mari, ș. a. au ușorat în mod eminent locomițiunea activă și pasivă a insectului dezvoltat, ear facultatea lui de a se reproduce în scurt timp în proporțiuni enorme, a sporit în nesfârșit numărul acestor gândaci, chiar și în cazul, când numai 2 sau 3 indiviși au fost transportați în un ținut nou.

Ori unde s'a ivit gândacul de Collorodo, efectul a fost acelaș, trist și păgubitor: nimicirea culturilor de cartofi. În multe părți, cercetate de acest oaspe infricosât, locuitorii au fost siliți a părăsi cu totul cultura acestei plante atât de folositoare.

În Europa, până în timpul de față, gândacul de Collorodo încă nu s'a ivit în număr atât de mare, încât să fi amenințat serios culturile de cartofi. Pericolul cu toate aceste și pentru noi Europeanii este iminent, căci este pe deplin constatat că, în anul trecut s'a transportat din America 2 gândaci de Collorodo în

⁹⁾ Cipariu, Tim., Gramatec'a. Partea II. Sintetica 1877, pag. 313.

Europa, anume in Hamburg și Colonia, prin corăbii ce au adus cucuruz din America in Europa. Afară de acestia 2, aflați unul in un sac cu cucuruz, altul pe o ladă de mărfuri, de bună samă vor fi fost și alții, pe cari nimeni nu i-a vădut, și cari ajunși la uscat și-au luat sborul spre continentul nostru. Cumcă aceasta in adevăr s'a întemplat, ne arată un telegram indreptat cătră ministeriul imperial din Berlin, prin care se signalizează, că gândacul de Colorado in 24 Iunie a. c. s'a aflat in toate stadiile de dezvoltare pe un câmp de cartofi din jurul cetății *Mühlheim* de lângă Ren. Va se zică, și Europa este amenințată și va atârna numai dela promptitudinea, cu care guvernele staturilor europene vor face dispozițiile profilactice de lipsă, ca pericolul să nu ia dimensiuni mai mari și regretabile. Guvernul Franciei și al Angliei a și oprit prin ordin ministerial și sub grea pedeapsă importarea de cartofi din țări străine. Ear guvernul Germaniei, ca țara cea deja in taptă periclitată, a luat dispozițiile cele mai energice pentru a pune rēului stavilă, până când încă este in primele inceputuri. Incă in a. 1875, guvernul central denumi o comisie cu profesorul *Gerstäcker*, vestit entomolog, in frunte, ca să studieze cestiunea gândacului de Colorado și să edee o broșură, care să serviască poporului agricultor drept invēțatură despre acel periculos inamic. Constatându-se prin entomologul *Forster* din Aachen că, gândacul aflat la *Mühlheim*, este intr'adevăr faimosul gândac de Colorado, cancelarul de stat a trimis fără amănare pe prof. Dr. *Sell* la fața locului, ca să conducă lucrările necesare pentru stirpirea insectului. Sub conducerea acestui bărbat, 32 lucrători și 30 pioniri au ingrădit fără amănare culturile de cartofi de 1¼ hectar intindere, au tăiat toate tufe de cartofi și le-au dat foc. In urmă pământul fu acoperit cu o pătură de tărițe de lemn, impregnate bine cu petrolu și apoi aprinse. Prin această procedură s'au nimicit ouele, larvele și gândacii, ce se vor fi aflat la suprafața pământului. Pentru a nimici însă și larvele și gândacii ce se vor afla in pământ, s'au scormonit pământul cu ajutorul unui estirpator (un fel de plug ce nu intoarce brazda), ear in brazdele trase s'a vērșat cu un udător de grădină leșie de kaliu de 13 graduri, anume preparată și transportată in buți la fața locului. Pământul impregnat de ajuns cu leșie se amestecă bine cu ajutorul unor greble, se acoperi de nou cu tărițe de lemn, preste cari se vērșă petrolu, și se aprinseră. In felul acesta se nimiciră ouele, larvele, insectele, cari se aflară până la o afundime de 10 cm. Acele larve, păpuși sau insecte însă, cari zac ascunse la o afundime mai con-

siderabilă, și la această procedură rămān intacte, căci la o afundime de 10 cm., temperatura causată prin tărițele aprinse abia se urcă la 30—45°, așa dară este prea mică pentru a omori insectele și larvele lor.

Spre a dobândi deci și in cazul acesta un rezultat favorabil, prof. *Sell* recomandă a ara pământul afund, a'l amesteca cu turfă, a uda pe aceasta cu petrolu și ai da apoi foc. Turfa arde cu incetul, produce însă un grad mai inalt de temperatură și cenușa ferbinte ține timp mai indelungat căldura in pământ. Un alt mijloc recomandat de *Sell*, însă nepracticat la *Mühlheim*, ar fi ca pământul să se amestece cu *sulfid de kaliu* sau *sulfid de calciu* (compoziții de elementele pucioasă și kaliu sau calciu) și in urmă să se ude de ajuns cu *acid sulfuric* (vitriol). O parte a sulfurului din sulfidul de kaliu sau de calciu se împreună cu o parte din hidrogenul vitriolului, dând compoziția gazoasă de acid hidrotionic, ear cealaltă parte a vitriolului se împreună cu kaliul sau calciul, formând sărurile sulfat de kaliu sau de calciu, cari sunt săruri priincioase plāntelor. Acidul hidrotionic, intrând prin toți porii pământului, nimiceste prin insușirile sale otrăvicioase insectele sau păpușile lor, ce s'ar afla in pământ.

Uleul de păcură ferbinte se recomandă și el ca mijloc sigur in contra gândacului de Colorado, însă pământul perde prin aplicarea lui rodirea sa pe mai mulți ani.

Toate aceste mijloace însă nu pot contribuī la stirpirea absolută a insectului, de care ne ocupăm. Ușor poate rămānē in un loc sau altul mai scutit o păpușe, un gândac, un ou intact și sub condițiuni favorabile, infectarea poate urma de nou. Repețim și aici ce am zis mai sus, că este mult mai ușor a impedecea prin o profilacsă bună infectarea unui agru, decât curățirea unui agru odată infectat.

Intrē inimicii naturali ai gândacului de Colorado se numără un fel de musce: *Tachina*, care depune ouele sale in larvele gândacului. Larvele *Tachinei* mănca apoi larvele gândacului. Alți amici ai agricultorului sunt larvele gândacului „vaca lui Dzeu“ (*Coccinella*), gândacii din genul *Carabus*, cari stirpesc larvele; apoi broascele, cioarele, rațele ș. a. cari mănca și gândaci și larve.

Un mijloc profilactic foarte recomandabil este dar: *să cruțăm cu scumpătate pre aceste animale folositoare*; căci mai bine, decât mijloacele artificioase, ne apără ele culturile noastre in contra inamicului.*)

D. P. Barcianu.

Veđi despre *Phylloxera* in *Brehm*: Thierleben. Leipzig 1877 tom. 9. fasc. XI pag. 582 ss; despre gândacul de Colorado la acelaș autor: tom. 9. fasc. IV pag. 185 ss; apoi: „*Wiener Landwirtschaftliche Zeitung*“ Nr. 26 ex 1877 și „*Westphälische Ztg.*“ citată in „*National Ztg.*“ din Berlin, Nr. 345 ex 1877.